

ЗАВРШНА РЕЧ БРАНИОЦА ОПТУЖЕНИХ
ВРАЊЕШЕВИЋ СЛАВОЉУБА И ГЛИШИЋ МИЛОША,
АДВОКАТА РАДОВИЋ БЛАЖЕ

Претседник: Наставља се претрес. Уведите оптужене. Има реч бранилац оптуженог **Врањешевевића Славољуба** и оптуженог **Глишића Милоша** - г. Радовић Блажо, адвокат из Београда.

Бранилац Радовић: *Господо судије, пре неГо што пређем на разлаГања по кривичним делима из оптужнице, ја ћу да се осврнем. на. јучерашњу нашу историју и тешке доГађаје које смо преживели.*

Непријатељски завојевачки мач црним плаштом обавио је слободу наших народа и хтео да тај црни плашт остане вечни покривач наше слободе и судбине наших историски напаћених и мученичких народа. Није ово први пут у историји балканских народа, а специјално не код српскоГ народа. Вековима смо били будни стражари на бранику не само своје слободе, неГо и слободе наших суседа. Тај вечни и будни стражар није се и овом приликом приклонио, нити лако предао, а још мање да је изГубио дух, дух за одржавање слободе. Преварио се мрски завојевач да је нашем народу моГао одузети слободу, јер му није моГао одузети дух. Тај црни плашт у четвороГодишњој неједнакој и тешкој, мучној и крвавој борби није остао маГла на равници, рекао бих пре да је личио на неку паучину неГо на Гвоздени предмет који би уГасио жариште наше љубави и тековине и борбени дух за вечном слободом, својом слободом, и човека уопште. И под плаштом као до сада никада кидали су из дана у дан док једног дана нису сасвим раздрли. Мрски непријатељ бежао је а наша деца крв старе крви непобедиве крви почела су тешком муком а непријатељ је јурнуо за њима да не би избеГла да плате онај цех који им је био задужен по наше народе. У овим тешким данима рекао бих као што је рекао бесмртни ЊеГош: „Младо жито навијај класове приђе рока дошла ти је жетва“, али касна жетва за слободу и свих осталих честитих људи који хоће да живе у братству, љубави и слози за опште човека за њеГову слободу. Јесте нама није, нарочито јуГословенским народима а међу њима на првом месту Србима никада није било криво... На кад Гледам ову моју дивну домовину, нашу заједничку домовину отаџбину рекао бих да нема божуровоГ цвета, јер је код нас код славенских народа заменила то племенито.

Нас су почесто пута звали друГи као пријатеље док смо им требали, а. кад нас нису требали онда нас н.е познају. Нису наГради-

ли нашу племениту крв. Опет служим се Његошем „На гробу изнићи цвеће за далеко неко покољење“. Наш народ не би дао Његоша не би дао његовоГ Генија за мноГе капитале свијета па и оне који наши савезници уживају. А ја бих са своје стране додао да се служим овим стиховима и да њихово жито пре навија класове па нека они саде божур а ми можемо остало блаГородно цвеће. Рекао бих да је ЊеГош овде неће утрнути зубља наша за дуГо али се надам да ће друГи опевати ускоро у овом смислу а да ће нас оставити на миру.

Дошло је доба да словенски народи не буду жртве, а специјално ЈуГословени да не буду приватни капитал на овом делу Балкана. Ваљда ће једноГа дана после мора проливане крви несебично дане за опћеГ човека настати увиђавност за оне који хоће да потлачује или да нам руке буду везане њиховим жељама.

Мој претходник је јуче рекао да је овај процес у Европи после мноГО Година једини ове врсте. Народи ЈуГославије а специјално српски народ имали много процеса, сваки је добивен на почетку а доцније изГубљен, јер дужник или нема да плати или неће да плати. Наш народ има један спор који води 570 Година или нешто више, уколико се не варам око 550 Година. Води нас сам са собом и још Га није довршио ни данас. Не знам да ли ће се пред форумом овоГ Већа и тај спор ликвидирати. Траје косовска вечера Где су српске Главе у доброј намери, а нису водили рачуна о страшним жртвама и слободи своГа народа, изГубили су не царство но слободу своГа народа... али освајачи нису победили борбени дух народа који провејава све до данашњеГ дана. Тај дух јавља се испод овоГ тешкоГ плашта јучерашњице, фашистичке јучерашњице и мислим да наша историја неће о том плашту више ништа писати, а ако ће писати нешто написаће најирњим словима и оставити Га вјечно у заборав.

Тешка судбина нас је задесила 6 априла 1941 Године. Је ли ту судбину захватио наш народ, је ли то последица оних 1.200.000 жртава од 12-18 Године, да нису ту посредни случајно неки синови који су за време док се крв лила на све стране за време 6-7 Година, докле су синови овоГ народа били ... у ропству да они нису случајно наишли да би безобзирно пригрнули власт извојевану том крвљу, не знам, али каже ЊеГош: ... Великаши.. овај процес као што видимо побиле је великаше. Ја бих рекао да ће се и онај наш Вук Бранковић и све оне личности од Вука до данас наћи данас пред нама на једној заједничкој клупи, јер Вук је поручио српском народу: После мене не треба вам издајника. Што значи нису нам требали ни данас.

Да видимо да ли је наш народ збиља моГао да даде издајника. Оптужница каже да јесте, а уколико јесте, ми ћемо тражити те издајнике да их народ и народни суд казне. Свима вама овде познато је као и мени, вама можда боље неГо мени, каква је ситуација настала 27 марта а каква 6 априла 1941 Године. То су два контраста. Одушевљење за борбу, одушевљење за чување сло-

боде народне био је 27 марШ, али 6 април показао је да руководиоци југословенски нису водили рачуна о чувању слободе наигег народа. За час су Ши великаши покупили оно мало авиона и побегли а осШавили јуГословенски народ под кнуШом и крвавим мачем фашисШа. А да ли нас бар Ши великаши осШавише духовно уједињене? Не. Кроз 20 и више Године паШио је јуГословенски народ, патио је и неколико векова и имао четвороГодишње сШрадање. Не знам да ли ћете се ви сложити с овим иШо ја мислим или ћу ја можда зато биШи кривично одГоворан кад кажем да смо ми били духовно раздвојени. За мене је најбољи сведок за ово крвави мач којим су хорде усШаши крвника Павелића, да не кажем издајника, јер Шај израз у српском народу не посШоји. За Шо нам нису криви фашисШи неГо домаћи фашисШи. Наш народ није навикао да храни на своме оГњишШу издајника неГо синове борбена духа, синове који могу да бране и. Шућа права а поГоШово своја. И заисШа је исШорија доказала да смо бранили и туђа права. И зашто овај наш великаш у двадесет и неколико Година није нашао за сходно да у отсутном моменту не напусти слободу тешко стечену. Заклетва је појединца већа од своГа народа и за њу он умире на борбеном фронту, умире за част и слободу.

Ја ћу рећи само неколико речи, јер и оптужница није тако обилна нити су дела тако страшна за мога првог браћеника Славољуба Врањешевећа. Не знам би ли имао савести да кажем да је прав. Не. И ја се придружујем његовом мишљењу да се осећа кривим, али је питање да ли му је та кривица наметнута или је посредни несрећан случај. О томе ће овде сада бити речи.

Врањешевећу се ставља у кривицу да се као активни официр бивше југословенске војске ставио на расположење издајнику Милану Недићу 1941 Године ступајући у одреде ондашње неГове жандармерије. Зашто је то Врањешевећ мајор урадио и откуда он ту када су све неГове колеГе отишле у ропство, налазиле се иза жица? Он се нашао у Босни у свом крају и првих дана почео да се крије у селу и пред хордама усташких зликоваца побеГао и дошао у Бања Луку, али ту је морао бити мобилисан. ПобеГао је у Србију у Београд да спасе Главу своју и своје породице. Остао је ту, Господо судије, као што сте видели из аката тражећи најмање запослење да не би дошао у опреку своје положене заклетве и част једноГ официра. Није добио. У том долази она фамозна и срамна наредба Недића и мобилизацији свих официра и подофицира да би на тај начин створио један кадар људи да помоГну окупатору, да би окупатор имао више снаГе за борбу против наших савезника. Је ли Врањешевећ свесно пришао ту? Ја мислим, а не тврдим, неГо то остављам Суду да он оцени оно што ја мислим и како мисли Врањешевећ, он је отишао тамо од неке бојазни да му се неће нешто десити ако се не јави као официр. Тамо му је жандармерија поверила високо место да води протокол ко се јавио а ко се није јавио. То велико поверење он је уживао све до мрке јесени. А у те дане у Горњаку неки капетан Дакић осно-

вао је један мали одред да пошаље у Бoену одакле је допирао онај тежак вапај нашег искасапљеног и поробљеног народа, поробљеног што историја људи не памти, са једне стране усташке хорде, с друге стране нацисти и са треће стране фашисти и домаћи издајници. Да ли је Врањешевећ моГао остати индиферентан кад му кућа Гори, кад му мајка Гори у кући, кад нам сече братске груди? То је она намучена њеГова Босна, то је Босна Гаврила Принципа, то је Кочићева Босна. Босна није раћала синове за издају неГо за борбу. Отишао је код Дакића не да убере неки положај и да помоГне окупатору, неГо да помоГне своме народу који је био у ропству под нацистима.

Да ли је он заиста отишао са добром намером или не? Да ли је отишао као официр да добије чин и положај? Дакић је био капетан, а Врањешевећ мајор, и он је као мајор био код Дакића обичан редов. У оптужници се пребацује да је Врањешевећ сакупио неку четицу. Ту четицу је сакупио Дакић, а не Врањешевећ. Отишли су за Босну и наили су тамо ДанГића. Пре но што је отишао код Дакића, ја се питам зашто Врањешевећ није отишао у Ужиче, кад је видео да су браћа тамо почела да се разрачунавају у међусобној борби? Врањешевећ је мислио да су мање међусобне зађевице и да ће се оне лако расправити. Он је мислио да то није ништа. Он није био политичар и за то није моГао препоставити да ће то бити један оГроман заокрет у нашој држави, и да ће се на том заокрету људи превртати као снопље и неће се снаћи да пођу правим путем, путем заједничке борбе за слободу и своју и своГа народа. Није био далековид да предвиди какви се све политички догађаји могу изродити и шта ће све настати у скорој будућности. Отишао је код ДанГића. Ту је начелник штаба, и ако је онај по чину мањи од њеГа. Опет је он потчињени. Тамо се воде борбе с једне стране против заједничкоГ непријатеља - уједињених Немаца и усташа, а с друге стране између четника и једноГ дела партизана. У те дане ДанГић је ухваћен на неким преГоворима у БеоГраду и одведен у Немачку. За Врањешевећа је то било велико откриће: откуда он под командом једноГ јуГословенскоГ официра који се ослања на немачку силу, која је њеГовом народу нанела толика зла, поробила му слободу и одузела имовину. Као што видимо, ту се десила једна мала зађевица између једне пролетерске јединице и четника, али то још није био никакав знак за братоубилачку борбу, јер су они то сматрали као обичну зађевицу. Они су водили борбу, кад се видело против заједничкоГ непријатеља. То је било и онда када су Влада Зечевић и неке пролетерске бриГаде прошле несметано покрај четничких одреда. Тада нису били тамо Главари, па није било ни неслоге. „Великаши, проклете вам душе!" Чим су се појавили великаши, настали су сукоби и свађе око власти. Овде је Врањешевећ продужио пут и придружио се другим четничким вођама и то по наређењу тих команданата, који су се претстављали као истурени део Врховне команде, био је послат у Запа-

дну Босну да се јави четничком команданту Радославу Радићу. Нека ме извини оптужени Радић, ако и уколико будем: случај мога брата морао да вежем са случајевима његовоГ четовања. Радић му одмах није дао место код себе, и ако је Враћешевевић био један од елитних официра, како по свом знању тако и по стручној спреми. Зато није никакво чудо што се Враћешевевић путујући кроз Босну нашао у ситуацији да посумња у зајевеце које су тамо владале. Упућен је у Мањачу и кад је дошло до борбе њему је било јасно шта се ради у његовој Босни. Али, није било излаза. Дала баба Грош да уђе у варош а дала би и два да изиђе. Тако и Враћешевевић није више могао да изиђе. У тој борби, у братоубилачком рату, Враћешевевић је остао неколико дана. Видимо из докумената и писама да су у тој борби учествовали против партизана и домобрани, а да су на једном њиховом крилу били и Немци. Враћешевевић тврди да није видео на Мањачи заједничку борбу са усташама него само са четницима. Вероватно је да су те јединице било тако распоређене да није дошло до заједничке борбе.

После те борбе њега више не видимо ни у каквој борби. Он одлази у штаб код Рада Радића. Постављен је за начелника штаба код Рада Радића. Шта значи та његова дужност начелника штаба, као и зашто се повукао са положаја на Мањачи. Ја мислим да је он у ствари био неагилан и да су то његови команданти знали и збоГ тога га повукли да обавља административна посла. Сумњали су у његов борбени дух против партизана.

Прва тачка оптужнице односи се на једну његову радњу коју он није учинио можда лично по својој иницијативи и уколико је учинио учинио је то несвесно. Због тога остављам Суду да о овом моменту с обзиром на околности заузме свој став. Узимајући олакшавајућу околност уколико буде сматрао да има кривичног дела.

Што се тиче даље тачке под 2) мислим да је на несумњив начин доказано да Враћешевевић није отишао са намером да се бије са својом браћом.

После тога он по наређењу Врховне команде добија за команданта Западне Босне. Тамо он има посла више неголи да ради по Радићевим наредбама. Код Рада Радића изговарао се да пише по његовим наређењима али овде нема да ради ни по чијим наређењима него по својој иницијативи или по иницијативи Врховне команде, јер је он командант. Дефакто он је код Радића писао неколика акта која не би служила њему као официру на част. Њему на пример иако је био начелник штаба није ишло у рачун ни у Главу неки заједнички уговори о сарадњи са домобранима противу партизана. Он нити доцније нити раније није знао за Радићев споразум који је доказан фактима која је јавни тужилац поднео. Ја се морам запитати како он да као начелник штаба није знао за тако један важан документ? Вероватно је да је команда четничкоГ одреда то била сакрила од њега, јер још није био опро-

бан за њихово једномишљење. Ми смо видели из аката а и његовог исказа на претресу да је он више био или за неутралитет или за одбрану а не за напад. То значи да се је трудио када је већ упао у тај неморални сос да остане по страни догађаја, али то није могао. Он је ипак морао као начелник штаба да понекад послуша свога команданта и да му разради по неко образложење. Он је дакле могао и послушати Радића, али то је радио по наредби Врховне команде без своје сопствене иницијативе. За њега је Врховна команда све и свја, он као да није видео догађаје који су се у то време догађали у Босни. Он је видео само свога врховног команданта. А како би и могао да га не види и не слуша када је он министар војске и морнарице. Начелник штаба Врховне команде југословенске војске у отаџбини, и саставни део његове легалне владе? Како не би веровао своме команданту коме са свију страна савезници добављају пушке, муницију, паре и све друге потребе. Међутим, када је четничким одредима почео да се круни терен испод ногу, у Врховној команди створено је једно сасвим друго стање. Ми смо видели, што је током претреса јасно утврђено да је то по форми била команда али у ствари није била команда. Ту је сваки командант који је имао 5 људи код себе имао власт за себе и кад је већ командант онда му се даје или чин или награда у новцу итд. Тада је из Врховне команде отац онога фамознога слова „3“ издао неке наредбе и доставио их Враћешевићу. - Докуменат стр. пов. бр. 480.

Тамо Враћешевић, у својству команданта, пише команданту босанско-крајишког корпуса и каже: према наређењу г. министра војске и морнарице и начелника штаба Врховне команде, дакле „према наређењу“ имају се ставити под слово „3“ и набраја све, кога треба ставити. И затим у наредби стр. пов. бр. 8 као докуменат број 481 додаје да се ликвидирају партизански организатори помоћу слова „3“ и то најдаље до 1 II 1944 године. Враћешевић је објаснио односно пренео објашњење из Врховне команде, да свака бригада има своју тројку, три човека најповерљивија, чији се задатак своди на ликвидирање свих оних, који не мисле као они, то јест на партизане, партизанске породице и симпатизере. Истина, оваква наредба постојала је, то је признао и оптужени Михаиловић, да је творац овакве наредбе и да је издавао свима командантима односно преко команди истурених одреда. *Сад ее питамо: да ли је од овакве страшне наредбе издаше на његовој ШериШорији било жрШава, јер је на ШериШорији друГих команданаШа било Ше још како, Шо ми најбоље знамо. ОпШужница и опШужни маШеријал, који је заиста обиман, није нам моГао да-Ши ниједан случај на ШериШорији Враћешевића забележен. И Враћешевић је казао да заиста по његовој наредби односно Врховне команде слово „3“ није произвело ни једну једину жрШву. Ја не знам да ли је Шо заслуга самоГ Враћешевића, који је пред Судом онако чесШиШо и исШински, као иШо Шо доликује једном човеку и официру, казао само исШину. Према Шоме кад немамо*

других доказа, немамо ни разлога да Враћешевићу не поверујемо у ову могућност. Значи кад нема последица, нема ни кривичног дела, а кад нема кривичног дела, онда нема ни кривичне одговорности.

Он Шужница му славља на Шерећ сарадњу са усташама и да је од њих примао и добијао ратни материјал. Враћешевић се трудио, Господо судије, као што сте видели, да говори само истину и нешто, што није било добро на записницима, он је то исправио. Он од истине не бежи. Овде је Господин јавни тужилац дао један доказ који би говорио о томе снабдевању ратним материјалом Враћешевића и његових одреда. То је докуменат број 483. Ево докуменат 483 - једна Враћешевићева наредба у којој се говори о набавци муниције, па се каже: „Снабдевање муницијом врши се као и до сада куповином од домобрана.“ Значи, он није имао везе са усташама, а још најмање је имао њихову благонаклоност да га помогну ратним материјалом. Значи, није био везан са усташама него са домобранима. Али и та његова повезаност и тесна сарадња са домобранима не чини ни толико заједничких веза да му бесплатно дају муницију. Враћешевић, очигледно, чува своју част и жели да се држи по страни од овог братоубилачког рата. И он је у својим потчињеним јединицама међу командантима нашао расуло. Није било јединства команде, па је он у својој наредби бр. 9 од 18. X 1944 наредио командантима и забранио им да разговоре и преговоре убудуће са Немцима, Хрватима и муслиманима може убудуће водити ма ко други осим уредбом предвиђених лица, а да никако Шо не могу чинити појединци, па чак ни војници. Ми смо се овде уверили из безброј писмених докумената и из исказа сведока да је између команданата и њихових млађих потчињених владало расуло и непослушност. Тако је било и овде. Видело се да су поједини војници на своју руку ишли по Градовима, а поједини официри ишли су у Бања Луку да се проводе са усташама и осталим нацистима. Враћешевић је хтео да то на неки начин спречи, јер је схватао да онај који мирно иде у Градове у којима су Гарнизонирани окупатор и домаћи издајници значи да је сарадник и велики пријатељ усташа и Немаца.

Ево докуменат 486 - једна Враћешевићева наредба упућена команданту босанско-крајишког четничког корпуса и осталим командантима у којој се каже (била се припремала нека немачка офанзива) „да команданти корпуса крену за немачком офанзивом са задатком да целокупно српско национално становништво заштите од немачког насиља.“ Има нешто што се у овој ствари не може бранити. Он се налази у једном другом лоџу, не у лоџу народноослободилачке борбе него ван њега и против њега, али ја верујем да је то један наш добар заведени официр, који није имао појма шта је то политичка рачуница, и који се просто нашао тамо и осетио да се то коси са његовом официрском чашћу. Он је ту казао, ја то подвлачим, не заштита српског становништва него заштита српског националног становништва.

Ја ово рекох ради истине, јер би иначе био непотпун. Изоставио је намерно или ненамерно.

Даље из ове наредбе се види да он није био сарадник немачке окупаторске силе, нити да му је била жеља да их на неки начин помогне. Вероватно под утицајем многобројне пропаганде, да све није уз четнике, да то није национално, он је заборавио да на другој страни лежи пушка осветница која част народну брани и враћа народу изгубљену слободу.

Њему се намеће да је Немцима омогућавао и шпијунажу на своме терену. Немци и домобрани били су донекле у његовој близини, али у његовој наредби бр. 36 докуменат 487 Врањешевевић јасно испољава своју намеру и наређује својим командантима „да се Немцима и Хрватима забрани свака шетња по четничким секторима, јер то чине једино ради шпијунаже.“ Према томе, да су они једно и да имају заједнички циљ, вероватно Врањешевевић не би скретао пажњу својим четничким командантима и одредима да се чувају шпијунаже.

Колико је било поверење између Врањешевевића с једне стране и Немаца и усташа с друге стране, сведочи и ова његова наредба, за коју није мислио да ће доћи на оптуженичку клупу и бити још и кривично одговоран а можда због ње поднети још и онај издајнички жиГ Вука Бранковића.

Једна његова наредба бр. 7 од 22 VII 1942 Године, докуменат 488, у којој каже: „Приметио сам да поједини официри и четници из корпуса шетају по Бањој Луци“. А ми смо се уверили ко се шетао по Бањој Луци и да нико није из његовог корпуса. па каже даље: „Једном за свагда команданти треба да знају да су нам Немци и Хрвати непријатељи...“, па одмах додаје: „Командант корпуса одмах по пријему ове наредбе одузеће од свих дозволу и пуномоћија и забранити им одлазак у Бању Луку“. Ја се питам чија су то одобрења, је ли то Врањешевевић дао или су ранији команданти давали. Свакако ранији команданти. А да би то спречио, Врањешевевић наређује да се све такве дозволе и пуномоћија одузму.

Исто тако овом наредбом се забрањује командантима бргада да се састају са Немцима и Хрватима и да имају ма какве везе с њима. Он се труди да четнике одвоји од њих. Такође је наредбом Врањешевевић скренуо пажњу командантима на извршење предње наредбе, јер ће иначе сваки прекршај сматрати издајом и сваки такав биће стављен пред преки суд и под слово „3“. Тиме прети свима командантима и свима четницима.

Да ли је он ту имао борбе са својим потчињеним командантима нећу то да овде образложим јер то доказују писмени докази, који су прочитани и који од Врањешевевића нису оспорени.

Има једна интересантна његова наредбица - то је докуменат број 491, коју Врањешевевић упућује команданту босанско крајишког корпуса Урошу Дреновићу. Одатле се види како мисли Врањешевевић о раду појединих команданата, јер каже: - Јован Мишић са

делегатом Радом Радићем дошли су у Дервенту са два усташка агента па воде неке преговоре да четници уђу у састав домобранаца и да поглавнику положи заклетву. Ето видите шта раде ова два издајника српског народа. -

Нека ме Радић извини, ја му то не кажем, то му каже његов командант Враћешевић.

- Ја знам да су непријатељи Немци и усташе упрегли у своја кола. ова два болесна ума., који не презају да постану издајници српског народа. - То каже писани документ. Ја господо судије не сумњам у нуну веру оваквих доказа и не сумњам да их Суд неће оценити по закону и своје слободном уверењу.

- Ако Радић не врши наређења Врховне команде мора бити ликвидан и да ће за њих дати до 200.000,- фунти. Врши уцену за то што хоће и даље да сарађује са домобранцима и усташама. Ова ми нада даје један потстрек да у Враћешевићу није утрнула част родољуба. и човека и да је само случај околности и политика. бацили га тамо где он сигурно није желео и Где се није мислио наћи.

Немамо доказа, господо судије, о оној убедљивости Враћешевића да је он мрзео својом душом партизански покрет. Тај инстинкт, подлост душе и његово дело, то није његово семе. То семе посејали су други, Врховна команда и остали Остојић и компанија, то је плод њиховог рада који су ухватили једног мученичког официра, који није ништа знао или је мало знао и са њиме су правили и ширили политички шићар. Он мора бити за овакав рад одговоран и Суду и народу, али на сваки начин та његова одговорност мора бити умањена јер не верујем да је делао у таквом негативном смислу како му оптужница ставља на терет.

Молим вас, имао сам дело под Ц. Оптужба ставља на терет оптуженоме да је у доба свога четничког рада сарађујући са Немцима и усташама Враћешевић примио. Нема ту обавештајну службу са радиостанице. У тој се наредби каже да строго треба да види обзира да не пушта Немце на његову територију, - ту је реч о јединицама са радиостаница, и каже да се удаље са његове територије, што значи да је он хтео да очисти терен, хтео је да има слободан простор, да постане мали Газда у слободном простору. Наравно мислио је ако очисти усташе и Немце да ће Га партизани оставити на миру. Преварио се. Али ипак дефакто се његова воља и рад не манифестују у заједничкој сарадњи нарочито са Немцима и усташама, нарочито да би ту сарадњу омогућио. Ми смо казали да нема ниједног доказа те радње и ја се питам да ли је још негде Враћешевић у току својих операција водио борбу са партизанским одредима. Јесте. Он то признаје али он каже, да је био пре нападнут неГо да је он нападао. Не мислим тиме да му умањим кривицу и одговорност али по структури његовој показало би се да он није сам самостално акције водио него да Га треба водити. Његови су одреди разбијени, њих нема. Само

има још један доказ о његовој неоспорној Ши а што је оно неизвршавање наредбе врховног команданца после раша. Све радње које је учинио, учинио је разуме се не по сопственој иницијативи него по наредби као заклету официр од које га заклетве нико до данас није разрешио. За ове његове поступке и победе не би био награђен он него његов врховни командант. Према томе тајно је да је директиве добијао из Врховне команде и да је по њима поступао и да ништа није урадио сам сем онога што је урадио кад је отишао у Босну. Он је отишао у Босну да се бије са усташама, али тамо је почела да се бије и политичка битка. Према томе сматрам да и ово није урадио по сопственој иницијативи него као добар и послушан официр свога команданта, министра војске и начелника врховног штаба. Само ме још једно чуди. Можда је и он слушао радио извештај и што се није повукао из Ших чеШничких одреда. Што је била ноШорна сШвар кад су се савезници искрцали код Диена да је радио јавно да не усШају да људи не би гинули и друго кад су се искрцали наши савезници на ПанШеларију они су рекли да још није време. Није Шребао цео народ да Гине од окупаШора. Није за њих било време, макар цео народ поГинуо од окупаШора, макар наш народ оШишао под нож окупаШора.

Ја не знам шта бих рекао о мом браћенику Враћешевићу. Ја мислим да ће Суд проценити доба у коме је он живео од првог дана окупације, његово бекство, долазак у Србију, наредбу квислинга Недића, стављање под команду једног капетана млађег по чину од њега, одлазак у Босну, падање у сос несвесно, трзаји да се одвеже од Радића и најпосле његово позивање у Врховну команду, да више из ње није могао изаћи. Ја не тврдим, али из целог доказног материјала, из његових чистих и искрених речи, не види се да је Враћешевић покварен тип нашег народа, него да је он политички грешник и оруђе у рукама команданта Врховне команде у Србији, јер он је њему и осталима могао и требао веровати по сопственом мишљењу, јер се радило и о Хадсону, претставнику западних савезника, затим о Остојићу, претставнику наше владе итд. С друге стране, код њега је морала постојати мисао у оно доба: који су ти партизани, који немају никога, и који су били стављени ван закона још давно пре рата... Та његова заблуда довела га је на ову оптуженичку клупу, па још можда ће добити и срамни жиг издајника, а да ли ће га добити то од вас, господе судије, зависи, да процените његову ситуацију, његово тешко национално оријентисање, о политици не може бити ни речи, јер се политиком није бавио. Кривица, међутим, има. Али што се тиче његове кривичне одговорности када будете одмеравали висину казне, ја вас молим, господе судије, да та казна буде сношљива, јер Враћешевић по једном делу свога живота то заслужује, а показао је и сада добру вољу да буде један од будућих ваљаних чланова нашег друштва. Види се да у њему није утрнула душа и национална свест. Понављам, за она дела која сам набројао није

крив, него је крива Врховна команда, чија је наређења као официр морао слушати.

Претседник: Петнаест минута одмора.

Наставак у 13,15.

Претседник: *Насиавља се претрес. Уведите оптужене. (Уводе оптужене. Оптужени Михаиловић Дража прилази судском столу и жали се претседнику да му је неко из публике добацивао). Опомињем публику да уопште ниједном од оптужених не добацује ништа у противном испразнићу салу. Обраћајући се браниоцу: изволите наставите господине Радовићу.*

Бранилац Блажо Радовић: Господо судије, умногоме је моме послу и мојим дужностима, а и одбрани олакшао сам г. јавни тужилац. Ја ово наглашавам, не да похвалим и да се некеме улагујем, него заиста ради проналажења истине, он је толико материјала пружио Суду да је и одбрани олакшао, а одбрана на сваки начин зато будно пази и држи се строго оних доказа које евентуално по логици и мишљењу одбране треба да се помену или не треба да се помену.

Други мој браћеник је оптужени Милош Глишић бивши југословенски капетан. Њему ова оптужница ставља на терет свега три кривична дела. Да је ступио у организацију ДМ. То му је прва грешка. После краха бивше југословенске армије на отвореној пољани нашао се један официр који се звао Милош Глишић, са свима амблемима једног официра, без команде нашао се и без војника и без слободе. Из близине Горњег Милановца одлази он на Јадранско море да би видео да ли би могао да нађе неко сретство да пређе ван границе не у циљу издаје, него да брани изгубљену слободу свога народа. Није му пошло за руком. Вратио се и у повратку је чуо да је један виши југословенски официр у шуми - Дража Михаиловић. Схватао је строго своју националну дужност и строго се придржавао заклетве положене у оно време краљу и својој вољеној отаџбини.

Није се мирио са судбином која је достиГла њеГов народ без њеГове кривице и воље, јер је Глишић био један од изразитих издака нашеГ народа вољан, лепо васпитан, да положи своје способности и живот на браник слободе наших народа. То није несрећа но срамна прилика коју су водиоци указали и онемогућили нашим људима да покажу шта би били.

Милош је без предомишљања отишао да потражи тог пуковника наше војске. Нашао га је међу првим активним официрима. И тамо му је речено код Михаиловића да се он спрема на организовање нове војске у поробљеној отаџбини. Без предомишљања Милош је био за. Тако се дешава. Да није случајно мислио на политичке устанке? Јесте, на устанке против окупатора. Задатак који му је дао Михаиловић, пошто се он одмах изјаснио за његову идеологију, био је да организује у срезу Пожешком четнике, од-

носно да мобилише борбене снаге способне једног момента да са непријатељем почну нови обрачун.

И дошао је у Пожегу. Почео је са организацијом. Али мало је ишло тешко и неуспешно али ипак је ишло. Ту је остао неко време, организујући те четнике које није дизао од куће него их је остављао, код куће само су они имали задатак да у даном моменту се одазову сваком његовом позиву односно позиву те нове команде. Глишић том приликом се труди да на терену пронађе мало ратног материјала, пушака јер, као што знамо, наши су били сувише ревносни да народну имовину и тековине а нарочито ратни материјал предају непријатељу.

Шта се десило? Све је ишло лепо, све је ишло добро, али се једног дана на терену јавља једна нова организација, организација новог духа и нових смерница, која је имала задатак један виши циљ, циљ брзе одмазде непријатељу, док је циљ Драже као официра и претставника војске, који им је он ставио у задатак да организује војску, он је мислио на чекање, да непријатељу припреми замку у последњем моменту и како је рекао г. јавни тужилац да прикупља оружје које он баца у бежању. Да ли је било или не до краја, ја то не знам.

Али Глишић је мислио сигурно на други начин, на завршетку не да преда оружје неГо да убрзо прикупи снаГе и у зГодном моменту да се даде један смртан ударац ономе ко нам је уГрозио слободу.

Нове снаГе, партизанске окупљене у околини Ужица и ПожеГе јавиле су се на терену и с њима Михаиловић преГовара. Додуше то је за њих нов начин, за њих је ново све што је политички, оне су знале за све оно само што је за брзу акцију, нико се од њих није спремао за неку политичку мобилизацију већ само за неку оружану борбу, неку тактику неко тактизирање. Милошу је као младом официру било криво што се рат тако брзо завршио а да он не буде један од учесника у борби и он је свим силама радио да би што пре прикупио нове оружане снаГе...

Претседник: *Опростите што прекидам, мени је јако неуГодно али будите конкретни... Сувише дуљите.*

Бранилац: *Сада ћу*

Неоспорно је јасно да је у тим околностима дошло и до сукоба између партизана и четника. Разуме се тим зађевицама, руководио је Михаиловић а никако Глишић. *После постиГнутоГ споразума између маршала Тита и пуковника Михаиловића долазило је до неких зађевица, јер је изГледало да се и тада нису по свим тачкама сложили, јер је Михаиловић био по свом ставу против народне власти, јер су партизански одреди, односно КП која им је била на челу, одмах започела са орГанизацијом народне власти одмах од првоГ дана....*

Претседник: *(Поновно прекида браниоца) Молим пређите на оптужницу Гледајте вашеГ брањеника.*

Бранилац: *ДраГи Господине претседниче, зашто да човек иде уз поток брзо, а чамци су око реке....*

Кад је дошао Глишић први пут у штаб и наређеио му да се нападне партизански одреди зато што није извршен споразум између маршала Тита и Михаиловића, Глишић није веровао. Брзо после тога отишао је код Михаиловића и он му је рекао и поновио да треба да нападне партизана, али ако буде безуспешно да каже да је то урадио на своју руку, а ако буде успешно да каже да је то његова ствар. Та се чињеница утврдила овде на суочењу између два оптуженика Михаиловића и Глишића. *Ја бих хтео да кажем да се опШужени није припремао за напад на партизана и партизански одред, јер је Глишић пре тога преГоварао с партизанима а и доцније.*

Значи он није иницијатор нити покретач разбијања слоГе и почетка братоубилачкоГ рата. Приликом заузећа ПожеГе он је био само један једини дан командант, али тамо су били партизани. Врло мало су били заједно па је њеГова разбијена војска морала да се повлачи мало даље. С војском је отишао он а командант ИГњатовић отишао је право код Драже Михаиловића ради саветовања шта да се ради. На томе саветовању шта је урађено о томе нема података. После је ишао у ЉиГ а онда је дошао и командант јединица којима је он припадао као начелник штаба. Ту су добијана наређења.

Пошто су били у оскудици са храном, а наилазила је немачка казнена експедиција, ИГњатовић је по одобрењу Врховне команде добио одобрење да његове јединице могу да се легализују, а шта је легализација видели смо. То је значило под некаквом фирмом ЈБотића или Недића имати одреде као своје. Водили су се преговори подуже јер Калабић није хтео да их прими, а примио их је тек по интервенцији његовог сина Николе. То је било врло кратко време. Нису били нападани, јер је казнена експедиција прошла и они нису имали потребе за легализацијом. *Али уГлавном било је отступања од њихове првобитне идеологије. Они су почели да се чувају и да скрећу са правца своје идеологије и водили су борбе против партизана али то не значи сарадњу са непријатељем, већ су тражили могућност да их непријатељ још у зачетку не уништи. Били су у селу Ба неко време, и кад је офанзива свршена они су се поново вратили у ПожеГу. Ту је Глишић променио положај. Дошао је до начелника иШШабa ужичких одреда и остао је. Глишић је био више подесан неГо Матовић. Десило му се први пут кад је био на преГоворима са партизанима да су Га лишили слободе. Држали Га неколико дана и пустили. Глишић није сматрао то за зло да би требало да се посвађа са својом рођеном браћом. Он је ту остао подуже време, а начелник његовог штаба био је чувени Кораћ. Под његовом командом морао је да извршава сва његова наређења. Од првога дана, као што видимо, Глишић нема неке самоиницијативе, нити каквог самосталног рада у погледу организације и упутстава, управљања тим малим одредима, нити има везе са штабом ДМ, нити везе са Немцима. То, разуме*

се, у рукама има Игњатовић, а на првом месту сам Кораћ као командант тих свих трупа пожешког одреда.

Они су се поново вратили у Пожегу. У селу Ба били су подуже. Кад се Глишић вратио у Пожегу он је ухапшен од немачке команде. Док је он сматрао, да као легализовани официр може тамо остати, он је био ухапшен и одведен у преки ратни суд немачке команде у Београду. После извесног времена пустили су га, и он се вратио поново у Ужице, и ту је био у штабу краће време. И за то време тај његов одред отишао је на Увац ради неке операције против партизана са којима он није ништа имао већ само Кораћ. Да ли је Кораћ давао лично наређења или Врховна команда непознато је. Кораћ је имао и извесне своје везе са Немцима. Да ли је Глишић то сматрао, у том моменту, као сарађивање са Немцима ја не знам. Припитан зашто су га први пут хапсили он каже да не зна. *Зашто су ме хапсили партизани ни то не знам. Он није знао ни једно ни друго. Свуда је био, јер је он један од тих војника који хоће нешто старо да настави, али неће са Немцима, а партизани не познавају као људе од политичких идеја. Њему то није било јасно, мада је Глишић врло интелигентан и културан човек и не би му за овај процес требао адвокат. Једно кратко време ту је био па је позван да иде у Нову Варош. У Новој Вароши састао се са командантом са неким Марковићем који је управљао том војском и Игњатовићем који је већ био у Новој Вароши, али се ту нашао и Захарије Остојић. Овај га је поставио за команданта корпуса који ће да оперише у долини Лима преко Санцака. Ја сам га питао пред Судом о томе и он је рекао: није то била моја жеља. Ја се питам откуда сада Глишић да буде постављен за команданта корпуса кад је већ био потчињени официр. Изгледа да је то и за њега самог нејасна ствар. Вероватно да је Глишић био један од способнијих официра па да су га зато и позвали. Његов долазак значи у исто време и добијање новог положаја. Али то даље значи укључивање у операције против партизана у Санцаку заједно са Ђуришићем и Италијанима. Мада је то шкакљиво и тешко питање, али мени се чини да је положај, који је добио Глишић, мало њега и ошамутио.*

Отишао је преко Бијелог Поља и састао се са Ђуришићем, док су потчињени команданти Лукачевић, Баћовић имали већ учињен распоред од стране Остојића, јер Глишић није вршио распоред трупа него Остојић, а он је био мртва фигура, и ако је имао звање команданта корпуса. Ђуришић се није осећао сигуран у Црној Гори и они су хтели да заплаше партизанске одреде Глишићевим корпусом. Дакле, пре ће бити да је ту Глишић имао да игра улогу неког застрашивача са његовим трупама. Извршене су операције. Он каже да није сарађивао са Италијанима и да није ништа од њих добијао, него је храну и све остало добијао од Ђуришића. Да му то верујемо, али да му не верујемо једно. Онда тамо није била све слободна територија. Тамо су били Италијани. Зашто се Глишић није вратио. Он је послужио за рачун Остојића. *Они су хтели*

њега да потчине својој вољи, јер је Глишић био човек експанзив-
НОГ каракШера. На његовом секШору било је борбе, али не Шако
 крволочне и очајне борбе. Био је браШоубилачки раШ. То је Шежак
 раШ. Ја верујем да је Глишић Шо врло добро знао али није имао
 полиШичке концепције, па да каже: када, не могу да убијам. оку-
 паШора, нећу ни оне који хоће да се боре против окупаШора. Ве-
 роватно је да је он као војник хШео да до краја изврши своју офи-
 цирску заклетву. Та заклеШва као да Га је вукла у неку пропасШ
 Шако да није марио за себе и свој живоШ, а на часШ официрску је
 много полагао. Дошао је био до близу Фоче и враШио се натраГ, а
 оданде еШо Га поново у Ножешком срезу. Колико је у офанзиву
 учесШовао њеГов Шзв. корпус, Шо нам је познато из акаШа. Оне
 мноГобројне наше жрШве око Фоче и Горажда нису жрШве из оног
 доба, неГо из много доцнијеГ доба, јер Глишић по повраШку из
 Нове Вароши у ПожеГу није дуГо Шамо осШао. Јавили су се иле-
 Гални одреди и он је мислио да је Шо све пролазно. Вероватно да је
 Остојић много утицао на њега. Остојић је говорио: „Ја идем из
 Каира, од владе и краља, и они су казали тако и тако“. То су иле-
 гални елементи, то су комунисти. То треба побити. Пази добро.
 Глишић за све то није знао. Он је био велики по духу, по својој бор-
 беносШи, али је био мали по полиШичким. схваШањима, није био
 полиШичар, није био далековид, и заШо је ОсШојић моГао на њеГа
 да уШиче и да Га убеди у ШачносШ њеГових идеја.

ШШа му се десило поново. Још ни каријеру није сШекао, а већ јед-
 нице изГубио. Човек од неповерења. Откуда Шо сада неповерење?
 Верујем да се још у први мах у Врховној команди Гајило непове-
 рење према њему, јер као шШо смо видели, када је дошао у ПожеГу
 за команданШа био посШављен Вучко, а њеГа бацају у команду
 код Кораћа. Јасно је да немају поверења у њеГа, јер је Шо човек
 који је преГоварао са партизанима, пријатељ Сретена Жујовића
 и мноГи други који су му земљорадници. Милош је човек од непо-
 верења. и њеГа издају поново Немцима. ЊеГа шаљу не у војнички
 лоГор неГо у Маутхаузен. Зашто би једноГ Милоша Глишића сла-
 ли у Маутхаузен? Зар он није официр из леГализованих одреда
 Драже Михаиловића, односно Милана Недића, односно српске
 владе? Зашто би њеГа хапсио Гестапо и зашто би њеГа послали
 у Маутхаузен када, иначе има много војничких лоГора да он чо-
 век није био од неповерења, односно од поверења на друГој страни.
 Ја се питам Господо судије, каква је судбина, натерала Милоша
 Глишића на овај брзи корак, корак који је водио у логор смрти,
 Где су њеГови друГови умест,о кроз жице излазили кроз димњаке.
 Мислим да је њеГова судбина Шешка, што је био у леГализованим
 одредима, што је био код Кораћа, што је био у Санџаку, што је
 помагао Ђуришића и што је извршио само једно наређење мајора
 Захарија Остојића. Може човек бити идеалан, али када једном
 поГреш и када му се та Грешка не опрости онда је то тешка
 судбина.. Ја сам предложио једноГ сведока мада има више сведока,
 да се види како се Глишић владао у „лоГору смрти“ и да ли тамо

није неки морални покварењак. Не, један и понављам један једини наш официр био је Глишић који је у логору смрти успео да организује једну десетину људи разних нација, међу њима и пет совјетских војника, који пресецају електричну жицу и беже 150 километара. Али зато је Глишић добио једно поломљено ребро. Ја се сада питам да ли је Милош Глишић издајник. Је ли он злочинац је ли он тај који је разбијао народни фронт је ли он тај који је разбијач јединства? Је ли он био случајна, жртва у туђим рукама. И ја се чудим како је овако један млад и интелигентан човек могао да дође на оптуженичку клупу због онога што га оптужница терети.

И ја се питам после свих тих мука, овај Глишић остаје и даље свеж и пун живота. Он није ни амбициозан, он је тип паметнога човека, он је тип овога Врањешевећа, миран, непокретан, и ја не знам, немамо доказа о његовим извршеним злочинима. Све што је од тога доказано то су неколика акта упућена од неког Кораћа... Виши врховни штаб је то одобрио, Недић је одобрио, све се то провлачи као неко врзино коло али противу њега лично нема ништа. Додуше, има један акт начелника среза Пожешког, где се помињу неких 50 комуниста али то није његово, то је штаба четника одреда Кораћевог. Ја не видим из целога његовог досијеа, који је врло кратак, да тих 50 људи има противу њега података. И оптужница је у погледу њега кратка, али је тешка, тешка је зато што Милош и сам не каже да је невин, невин није зато што је учествовао у братоубилачком рату. Али он није имао такве намере, као официр он се јавио тамо када није било партизана, када није било његове воље и намере да се организује у четнике да се бије противу партизана. Он је отишао тамо да се бије са Немцима, односно са непријатељима свога народа.

Он није, као што смо видели, никакав кривац. Није крив ни за оно легализовање, то је дело Игњатовића, то је одобрио њихов командант Михаиловић. Он напад није хтео да изврши, него је питао Михаиловића, па га је тек онда извршио али из тога није било никаквих жртава. Милош је предузимао све за опште добро, за слогу између једнородне браће, чинио је све да до неслуге не дође али његова једина Грешка је у томе што је отишао у Санцак. То је несумњиво његова грешка, али у ту грешку он није упао из неког убеђења да се бије против партизанских одреда и да их уништава, јер он је знао да тамо нису били само комунисти, комуниста је било мало, али је било много других родољуба, ја не верујем да би Глишић био толико непаметан да се окрене на ону страну па да убија своју рођену браћу.

Ми видимо с друге стране да је Глишић у току рата често бивао самоиницијативан и да су се политичке прилике у нашој земљи друкчије развијале и он и тај његов рад прекинут је његовим дугогодишњим робовањем и тамновањем и он само неком вољеном начину има да благодари и некој вишој сили која га је довела натраг у земљу. Додуше он се налази последњих неколико

месеци на опШуженичкој клупи да би на Шај начин искајао своје грехове уколико их је имао.

Као шШо сам малопре рекао не би било Милоша Глишића на опШуженичкој клупи да је слушао самоГа себе без служења Ш.уђи-ну. МоГли бисмо се ми ЈуГословени снаћи и без Шуђе помоћи, и Шо снаћи се много лакше и много боље на Шој линији помаГања, Где су раШови извођени и Где је оркан раШне смрти уништавао добра човекова и њеГове животе. Ми смо доживели иако смо мало сШа-новнишШво да имамо оГромне жрШве. Ми смо доживели још на овај начин да видимо да ли није још ко кривац за Шо сШраховиШо Шамањење наших народа осим оних који су били решени да нам узму живоШ и слободу. Међу овима који одГоварају спада и Милош. Колика је њихова кривица, ја сам не могу да оценим. Суд је онај који оцењује вредносШ доказа, њихову исШиниШосШ и који одређује висину кривице и кривичну одГоворносШ. И кад би сам Милош моГао себи посШаШи судија, он би извесне своје одлуке и посШупке осудио, што се није одвојио од ИГњаШовића и шШо се није одвојио од чеШничких одреда односно од зачетка брато-убилачкоГ рата. Колико је степен њеГове кривичне одГоворности, као што рекох, то остављам Суду да оцени, остављам Суду да оцени мученички живот Милоша Глишића, њеГову прву и добру намеру да уђе у покрет чисто национални којим ће бранити од-носно почети поново тековине изГубљене слободе и права својих суГрађана. Ја знам да ће Милошу бити недовољан овај мој меху-рић одбране, који сам дао за њеГов рад, али нека ме Милош изви-ни, о њеГовом раду нема се много Говорити. Он је мали и неплодан на сваком кораку осим онамо Где је најплоднији најмученичкијем њеГовом животу у Маутхаузену.

Напоследку, господо судије, ја знам да ћете ви, и уверен сам и твр-дим, у овоме процесу гледати збиља један првокласни процес у историји, да не кажем Европе, али наших народа и да ћете ново законодавство саобразити новоме добу и сталоженом духу дана-шњих прилика. Ми смо се за ово кратко време брзо и нагло по-правили, брзо сталожили и снашли и у правној науци и на свима пољима. Али пре но што завршим ову своју реч, ја вас молим да ме саслушате, да вам изнесем једну ствар, једну анекдоту.

У Црној Гори била је прописана врло строга казна за крађе. Јед-ног сиромашка ухватили су у крађи и осудили на смрт. Жандарм га је водио поред књаза, коме се овај сиромашак обратио: „Пома-гај, господару!" Књаз га је упитао шта је учинио, а он је одговорио да је згрешио па су га осудили на смрт. „Па кад си крив, како да ти помогнем?" питао је књаз. „Е, господару, да ја нисам крив не би ни требало да ми помажеш, него помози ти мени кад сам крив." Књаз му је помогао и он је био пуштен и после је био добар. Ја вас молим, господо судије, да приликом одмеравања казне има-те у виду на првом месту правду и правцу, да будемо што мање поприште наших жртава и да даље кренемо на нове послове и нов развитак", - завршио је свој пледоаје бранилац Радовић.

Претседник: Претрес се прекида и наставља данас у 17,30 часова, што је саопштено присутном тужиоцу и његовом заменику, као и браниоцима, и што им има важити као позив. Друже заставниче, наредите да се изведу оптужени.

Претрес је прекинут у 14,00 часова.